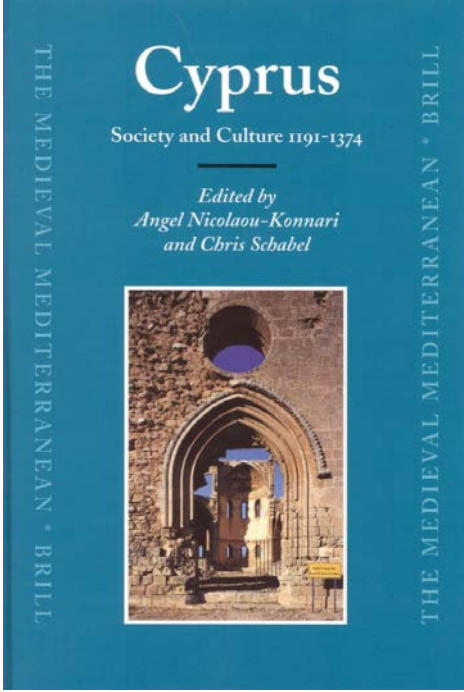

Cyprus Society and Culture 1191-1374 (Kıbrıs Toplum ve Kültür 1191-1374), ed. Angel Nicolaou-Konnari, Chris Schabel, Brill, Leiden 2005, 403 s.

Kıbrıs Adası'nın 1191-1374 yılları arası toplumsal ve kültürel tarihini Angel Nicolaou-Konnari ve Chris Schabel editörlüğünde inceleyen bu çalışma, Üçüncü Haçlı Seferi'nin ardından adada kurulan Kıbrıs Krallığı'nın yerli Rumlar ile siyasî, ekonomik, dinî, edebî ve sanatsal ilişkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Yönetimi elinde bulunduran Frenkler ile adada nüfusun çoğunluğunu oluşturan Rumların yanı sıra diğer azınlık grupların da incelendiği eserde, Lusignan dönemi kültürler arası ilişkiler anlatılmış, çok uluslu ve birbiriyle etkileşimde

bulunan toplum yapısı çeşitli başlıklar altında farklı yaklaşımlarla gösterilmeye çalışılmıştır. Kitapta, biri editörler, diğeri de eser sponsorunun olmak üzere iki önsöz, esere katkıda bulunan akademisyenlerin listesi, iki farklı döneme ait Lusignan hanedanlığı soy ağacını gösteren şema, bir Kıbrıs haritası ve girişten sonra altı bölüm, resimler, bibliyografya ve indeks bulunmaktadır. Eserde farklı konuların incelendiği altı bölüm sırasıyla şöyledir: Angel Nicolaou-Konnari – Rumlar (*Greeks*), (s. 13-62); Peter Edbury – Frenkler (*Franks*), (s. 63-101); Nicholas Coureas – Ekonomi (*Economy*), (s. 103-156); Chris Schabel – Din (*Religion*), (s. 157-218); Gilles Grivaud – Edebiyat (*Literature*), (s.219-284); Annemarie Weyl Carr – Sanat (*Art*), (s. 285-328).

Giriş'te çalışmanın içeriği, kapsadığı dönem ve amaçları hakkında bilgiler verildikten sonra, Kıbrıs Adası'nın kültürel ve sosyal tarihini konu alan mevcut çalışmalar ile eserde önemli yeri bulunan kronikler, yazılı edebi anlatılar (*narratives*) ve arkeolojik buluntular değerlendirilerek eserin metodolojisi ortaya konulmuştur. Ardından 1191 yılında adanın İngiltere kralı Aslan Yürekli Richard tarafından ele geçirilmesinden 1571 yılında Osmanlı idaresine girinceye kadarki tarihsel süreci hakkında genel bilgiler verilmiştir. Ayrıca bu bölümde, Frenk hâkimiyetinin ilk dönemlerinden itibaren Kıbrıs Adası'nda hangi etnik grupların

yaşadığı, toplumdaki fonksiyonları, kendilerini nasıl tanımlayarak ifade ettikleri, diğerlerine nasıl baktıkları, aralarındaki etkileşimin ne düzeyde gerçekleştiğinin araştırılması gerekliliği üzerinde durularak, 1192 öncesinde adada yaşayan toplumlar arasındaki kesin çizgilerin artık bu tarihten itibaren kalktığına sanat, edebiyat, din ve ekonomiye bakılarak rahatlıkla gözlemlenebileceği belirtilmiştir.

Rumlar (*Greeks*) başlığını taşıyan ve Angel Nicolaou-Konnari tarafından kaleme alınan birinci bölümde, adada nüfusun çoğunluğunu oluşturan, Grekçe konuşan Ortodoks halkın, hâkimiyeti elinde bulunduran, Fransızca konuşan Katolik Frenklerle ilişkilerinin ortaya konulması amaçlanarak sosyal, kültürel ve demografik etkileşimleri tartışılmıştır. Frenklerin adayı zapt ederek otoritelerini kurmalarına rağmen, beraberlerinde sömürücü politikalarını değil, adaya uygun ve halkın da kolaylıkla uyum sağlayabileceği, eski gelenek ve kurallara da uygun bir sistem getirdikleri vurgulanmıştır. Adada etnik değişim sürecinin Guy de Lusignan döneminde başladığına işaret eden yazar, olayları 1291 öncesi ve sonrası (Akka şehrinin Memlukler tarafından fethi) olmak üzere iki döneme ayırmıştır. Bu iki zaman diliminde adaya doğudan

yapılan göçlerle nüfus yapısının çeşitlendiği ifade edilmiştir. Kıbrıs Adası'ndaki Frenkler ile Rumlar arasındaki ilişkilerin özellikle on üçüncü yüzyılda iyice arttığına değinen Nicolaou-Konnari, kırsal alanda yaşayan Rumların, Bizans döneminden kalma alışkanlıklarını devam ettirmelerine rağmen, şehirlerde yaşayanların Frenklerle daha yakın ilişki içinde oldukları ve etkileşimlerinin arttığı üzerinde durmuştur. On üçüncü ve on dördüncü yüzyılda Rumların birçok devlet görevinde yer almasının bu etkileşimi hızlandırdığı görüşünde olan yazar, aynı zamanda yeni bir Rum soylu sınıfının (*Archontes*) da ortaya çıktığına işaret etmektedir.

Şehir hayatının yanı sıra Rumların kırsal yaşamı ve Lusignan dönemi taşra sistemi hakkında bilgilere de yer verilen bu bölümde, Rum sosyal yapısını oluşturan *paroikoi*, *francomati*, *perpyriarioi* ve *archontes* sınıfları hakkında bilgiler verilerek bu sınıflandırmaların hangi ölçülere göre yapıldığından da bahsedilmiştir. Rumlar ile Frenkler arasındaki toplumsal ve kültürel etkileşimin önemini vurgulayan yazar, bu iki etnik grup arasında yaşanan evlilikleri, dinî mekânların ortak kullanımını, birbirlerinin dillerini öğrenme ihtiyacını ve bunun sonucunda dillerde benzer lehçelerin orta-

ya çıkmasını bu etkileşimi ortaya koyan örneklerden bazıları olarak göstermiştir.

Peter Edbury tarafından yazılan ve Frenkler (*Franks*) başlığını taşıyan ikinci bölümde, öncelikle adanın yerlileri tarafından Frenk olarak adlandırılan yönetici sınıfının kökeni, konuştuğu dil, Kıbrıs'ta yaşayan diğer sosyal gruplardan farklı olan özellikleri ve aktiviteleri hakkında tanımlamalar yapılmış, Frenk sınıfı içerisinde kraliyet ailesinin (Lusignan hanedanlığının) Batı Avrupa kökenli olduğu, Frenk toplumunun ise doğulu ve batılı birçok Latin (Katolik inanca sahip) bireyden meydana geldiği üzerinde durulmuştur. Ardından 1191-1489 yılları arasında adada hüküm süren krallığın kuruluşu, gelişimi, siyasî çizgisi, monarşiye dayalı yönetim şekli, Kudüs Krallığı ile olan siyasî benzerlik ve farklılıkları, başta Beşinci Haçlı Seferi olmak üzere Müslümanlara ve Anadolu'daki Türklere karşı olan askerî harekâtlardaki rolü hakkında bilgiler de verilmiştir. Edbury, devlet sisteminin yönetici zümre tarafından Kudüs'ten aynen kopyalanarak adada soylulardan oluşan ve yönetimi elinde bulunduran bir meclis (*high court*) oluşturulduğuna, krala bağlı fief (dirlik) sisteminin devam ettirildiğine ve kralın vassallarından

beklentilerine de değinmiştir. Bunun yanı sıra Frenk olmayan sınıflara uygulanan kanunların daha çok Bizans dönemiyle ilişkisinden bahsedilmiş, böylelikle Lusignan döneminde geçmişle siyasî anlamda kesin bir kopmanın olmadığı, aksine eskiye ait birçok kanunun ve kuralın adada uygulanmasının devam ettirildiği ifade edilmiştir. Kıbrıs Adası'nda on dördüncü yüzyılda zirveye ulaşan ticarî faaliyetlerin krallığa olan etkisi, Mağusa (Gazimağusa) şehrinin uluslararası bir liman haline gelmesi ve adaya kazandırdıkları da noter kaynaklarına dayanılarak yine bu bölümde anlatılmıştır.

Ekonomi (*Economy*) başlığını taşıyan, Nicholas Coureas'ın kaleme aldığı üçüncü bölümde Lusignan dönemi ekonomik gelişmeler ile Kıbrıs Adası'nın özellikle on dördüncü yüzyılda uluslararası ticaretteki rolü tartışılmıştır. Kıbrıs ticaretinin tarımsal ürünler ağırlıklı olduğuna değinen yazar, tuz, şeker, pamuk, buğday, arpa, keçiboynuzu, şarap ve zeytin yağının dış ticarete Batı Avrupa, Ege, Karadeniz ve Yakın Doğu'ya Cenevizli, Venedikli, Pisalı, Floransalı, Provanslı, Katalonyalı, Dubrovnikli ve yerli Rum tüccarlar tarafından pazarlandığını, batıdan ise tekstil ürünleri, kereste, demir ve gümüşün

yine bu tüccarlar aracılığıyla ithal edildiğini belirtmektedir. Kıbrıs'ın Mağusa ve Limasol limanlarının on ikinci yüzyılın sonundan itibaren önemine de değinen Coureas, 1291 yılının Kıbrıs Adası ve özellikle Mağusa şehri için önemli bir dönüm noktası olduğunu altını çizmektedir. Bu tarihten itibaren birçok Hıristiyan ve Yahudi tüccarın Müslümanların eline geçen Suriye-Filistin bölgesinden Kıbrıs Adası'na sığındığını belirten yazar, ayrıca Müslümanlarla ticarete uygulanan papalık ambargosunun Kıbrıs'ın ticaretine ve ekonomisine olumlu etkisinden bahsetmiştir. Yine bu bölümde ambargolar neticesinde adanın batılı ve doğulu tüccarlar arasında aracı konumuna yükseldiği belirtilerek, doğunun ve batının mallarının takas edildiği büyük bir pazara dönüşmesinin önemi de aktarılmıştır. Adanın bu özel durumunun papalık ambargosunun 1344 yılında bitişinin ardından değiştiğine ve ardından Cenevizlilerle yapılan mücadelenin (1373-1374) Kıbrıs'ın ticarî hayatını yavaşça sonlandırdığına da değinilmiştir.

Chris Schabel tarafından Din (*Religion*) başlığı altında incelenen dördüncü bölümde, 1191-1374 yılları arası Kıbrıs Adası'nda dinî hayatın tarihi gelişimi ve farklı inanç

sistemleri gösterilmeye çalışılmıştır. Adanın manevî hayatının özellikle başkent Lefkoşa ve Mağusa şehirlerinde çok renkli, çok kültürlü ve düşünülenenden daha karmaşık bir yapıya sahip olduğu belirtilmiş, bilinenin aksine farklı inanca sahip toplumlar arasında etkileşimlerin yaşandığı da ifade edilmiştir. Latinlerin inanç sisteminin, nüfusun çoğunluğunu oluşturan Rumlar ile diğer Hıristiyan gruplar üzerindeki olumlu etkisi, bir arada barış içinde yaşamaları ve birbirlerine gösterdikleri tolerans da yine bu bölümde anlatılmış, Latin olmayan Hıristiyanlarla, farklı inanca sahip grupların adadaki dinî imtiyazları ve kendi toplumlarını idare etme hakları belirtilmiştir. Bunun yanı sıra on dördüncü yüzyılda, birçok Hıristiyan ayininin genel hale gelerek ortak yapıldığı üzerine de durulmuştur. Bu amaçla duaların aynı dinî mekânlarda, geçit törenlerinin de birlikte yapıldığını söyleyen yazar, hatta dinler arası evliliklerin de adada yaşandığını vurgulayarak inançlar arası etkileşimi gözler önüne sermeye çalışmıştır.

Edebiyat (*Literature*) başlığını taşıyan ve Gilles Grivaud'un kaleme aldığı beşinci bölümde, Kıbrıs Krallığı'nın yazılı kültür tarihi üzerine

durulmaktadır. Burada dini ve dinsel olmayan birçok yazılı eserin varlığına işaret eden yazar, Kıbrıs'ın çok dilli yapısını belirttikten sonra başta Latinlerin ve Rumların eserleri olmak üzere birçok esere değinmektedir. Lusignan döneminde iletişim dili olarak Grekçenin ön plana çıktığının belirtilmesinin ardından, Akdeniz'den gelen tüccarlarla iletişimde Fransızca, İtalyanca, Latince ve hatta Arapçanın da kullanıldığı ifade edilmektedir. Lusignan Krallığı'nın Latin Avrupa, Bizans ve Arap diyarlarında ortaya çıkan düşünsel ve dinî akımlara karşı oldukça anlayışlı olduğunun altı da çizilmiştir.

Annemarie Weyl Carr tarafından Sanat (*Art*) başlığıyla incelenen son bölümde ise öncelikle Kıbrıs Adası'nın sanat tarihi alanını çalışan araştırmacılar ve çalışmaları tanıtıldıktan sonra Latin ve Ortodoks sanat yapıtları ile sanatsal anlayışları arasındaki etkileşim gözler önüne serilmeye çalışılmıştır. Adada bulunan birçok sanatsal ürünün (freskolar, ikonalar, mimari yapı ve süsleme sanatı), Bizans ve Haçlı sanatı ile ya da Haçlı ve Ortodoks geleneğiyle çok fazla ilişkilendirilmemesi gerekliliği üzerinde durulduktan sonra, bu ürünlerin adanın kendi doğasının, coğrafyasının,

yerleşiminin ve düşünsel hayatının mahsulü olduğu vurgulanmıştır.

Genel olarak iki aşamada incelenen sanatsal ürünlerde on üçüncü yüzyıl için Suriye-Filistin bölgesinin etkili olduğunu, bu etkinin sanat geleneğinde rahatlıkla görüldüğünü ifade eden yazar, on dördüncü yüzyılda bu anlayışın tamamen değişerek Bizans ve gotik batı etkisinin arttığını belirtmiştir. Kıbrıs gibi küçük bir alanda bir arada olan bu sanatsal faaliyetlerin, fresko ve ikonalarda Bizans etkisiyle; mimaride de gotik sanatıyla ortaya çıktığı ve bir melezlik olarak adanın sanatında belirginleştiği vurgulanmıştır.

1191-1374 yılları arasında Kıbrıs Adası'nın toplumsal ve kültürel tarihini siyasî ekonomik, dinî ve sanatsal özellikleriyle ön plana çıkaran ve tartışan bu eser, farklı açılardan ve araştırmacıların perspektiflerinden adadaki çok kültürlü yapıya ve etkileşime işaret etmekte, böylelikle de adanın Lusignan yönetimi altındaki sosyal ve kültürel tarihi için önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Genel olarak dilinin sadeliği, üslubunun akıcılığı, incelediği dönem ve tartıştığı konusu itibarıyla özel olarak ortaçağ Kıbrıs tarihi ve sosyo-kültürel ilişkiler, genel olarak ise Doğu Akdeniz bölgesi tari-

AHMET USTA

hini çalışan araştırmacılar için tavsiye
edilebilir niteliktedir.

Ahmet USTA*

---

* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi.